

Jan Patočka [2000]

Vzpomínáme-li dnes 93., tj. nekulatého výročí narození Jana Patočky, mám trochu obavy, že to nemusí být z těch pravých důvodů. Mnoha českých velikánů vzpomínáme často s nepravých důvodů. Husa si připomínáme, protože raději šel na smrt, než by odvolal své názory – ale o jeho názory se už moc nezajímáme, jak před lety výslovně řekla jedna česká spisovatelka. Komenský je pro nás velkým exulantem a ovšem ve světě uznávaným pedagogem, ale jeho největší díla nečteme. Masaryk je zakladatelem státu, ale jeho myslitelského odkazu si moc nevážíme. Vyplývá to i ze skutečnosti, že zatím nemáme souborného vydání jejich spisů. Kdyby nebylo ještě za Rakouska iniciativy nakladatele Laichtera a editora Tobolky, neměli bychom ani sebrané politické spisy Havlíčkovy, dalšího z galerie mučedníků české historie. Ptejme se tedy, čím je Patočka svébytný, aniž bychom si z něho dělali symbol odporu proti režimu, který už je víc než desetiletí minulostí, i když s jeho pozůstatky zápasíme dál: tedy nejen čím nám Patočka je, nýbrž čím nám má být?

Jan Patočka je celou svou bytostí filosof. V době svých studií a po nich měl velké štěstí na své učitele. Jeho hlavním mistrem a vzorem byl moravský německo-židovský krajan a spolustudent Masarykův, Edmund Husserl. Na Patočku měl osobní vliv až ve svém stáří, velmi se ho oblíbil a dokonce mu dal úkol, aby přivedl fenomenologii zpět do její vlasti. Patočka tento úkol věrně a dokonce s pozoruhodným úspěchem splnil. I když se nestal Husserlovým epigonem, i když v něčem jeho fenomenologii korigoval – především inspirován Heideggerem, největším žákem Husserlovým, zůstal Husserlovu odkazu a fenomenologii věrný po celý život. Pro české poměry to znamenalo, že se sám stal nikoli jen prostředníkem a tlumočnickem Husserlových myšlenek, ale samostatným myslitelem, respektovaným ve světě a u nás ustavivším normy a nároky, které nelze beze ztráty úrovně obejít.

Za sedm let, při stém výročí jeho narození, bude mít česká filosofická obec příležitost zkoumat své svědomí při pohledu na to, co už bylo u nás v souvislosti s Patočkovým myšlenkovým odkazem vykonáno. Doufejme, že to nedopadne tak, jako letošní vzpomínání na Masaryka, které po stránce filosofické vyznělo dost prázdně. Je třeba se tázat, zda vlastní příčinou není nechuť k pořádnému myšlení a vůbec odvrát od základních otázek lidského života. Nebudeme-li víc cenit samotné myšlení, těžko se vymaníme z divného zvyku vzpomínat na velké myslitele ze všech možných důvodů, jen ne proto, že byli mysliteli.

[jiná nalezená verze, zřejmě pronesena při jiné příležitosti – pozn. red.]

Vzpomínáme-li dnes dokonce nekulatého, 93. výročí narození velkého českého myslitele, není to – bohužel – pro jeho velikost myslitelskou, ale pro jiné věci. Je to, žel, běžné i u jiných českých velikánů. Hus je v našich očích veliký, protože nasadil život a nechal se raději upálit, než aby odvolal své názory. Ale jeho názory už nás nezajímají. Česká spisovatelka to před lety řekla dokonce výslovně. Komenský je velký emigrant, také světově proslulý pedagog, ale jeho nejvýznamnější díla nečteme. Na Masaryka vzpomínáme jako na politika a zakladatele první republiky,

ale jako myslitel nás moc nezajímá. A Jan Patočka je především mučedník odporu proti normalizačnímu režimu. Zůstanu-li jen u zmíněných českých velikánů, za všechno mluví skutečnost, že ani v jednom případě zatím nebyly vydány všechny jejich spisy. Nebýt ještě za Rakouska nakladatele Laichtera a editora Tobolky, dodnes bychom asi neměli sebrané politické spisy Karla Havlíčka, dalšího českého mučedníka, ačkoliv už jsou jen v knihovnách a nedostupné běžnému čtenáři (ten dostává jen „výbrané“, vždy podle okolností). Čím je tedy Patočka skutečně významný a nikoli pouhým reprezentatem, pouhým symbolem a postavou vytvořenou k obrazu našemu a našich momentálních potřeb a politického užitku, který se ovšem mění a posléze pomíjí?

Pro mne je Jan Patočka první český filosof, který do naší země vnesl nový styl myšlenkové práce. Tomuto stylu se musel nejprve někde naučit. Na své učitele a vzory měl štěstí. Jeho velkým učitelem byl Moravan Edmund Husserl, německý resp. německo-židovský krajan Masarykův. Toho však Patočka místy korigoval Martinem Heideggerem, aniž by ovšem podlehl sugestivnímu vlivu tohoto největšího žáka Husserlova. Novému stylu tohoto myšlení, které nezasáhlo jen filosofii, ale ještě řadu dalších oborů vědeckých, se říká fenomenologické. Sám Husserl prohlásil, že fenomenologie je jen metoda, ale u mnoha jeho žáků a následovníků vidíme, jak se pokoušejí z této metody udělat celou filosofii. To sice po mém soudu není přijatelné, ale bez ohledu na to se fenomenologické myšlení stalo jedním ze dvou největších filosofických proudů našeho končícího století – tím druhým proudem je analytická filosofie. A Patočka má tu obrovskou zásluhu, že vnesl tento způsob myšlení do našich poměrů nikoli jako pouhý prostředník nebo epigon, nýbrž jako svébytný myslitel a pro mne zejména jako naprosto nesrovnatelný interpret. Tím udal vzor, nastavil míru českému myšlení, a to bez ohledu na to, zda se dáme jeho cestou nebo nikoli. Jan Patočka se tak stal úkolem a závazkem: kdo se nevyrovná s jeho myšlením, sám se odsuzuje k druhořadosti, i kdyby jakkoli nadbíhal novým módám. K prvnímu zpytování českého myslitelského svědomí či spíše jakémusi „účtování“ (neboť svědomí jest zpytovati stále) dojde za sedm let. Táži se, zda to dopadne s námi lépe než letos, kdy stopadesáté výročí Masarykova narození proběhlo téměř prázdně.